

Robertsfors kommun
kommun@robertsfors.se

2017-05-02
Dnr 400-2016:207

Anna-Maria Nilsson
anni@robertsfors.se

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning
med inriktning mot språk och kommunikation
samt natur, teknik och samhälle
vid
fritidshemmet vid Jenningskolan i Robertsfors kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd av 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av *Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning*. Granskningen av fritidshemmets undervisning har avgränsats till områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Syftet med granskningen är att bedöma i vilken grad undervisningen i fritidshemmen genomförs och styrs, så att den främjar elevernas utveckling och lärande inom dessa områden.

Granskningen ska besvara följande frågeställningar:

1. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften?
2. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle?
3. I vilken grad och på vilka sätt främjar rektorn undervisningen inom områdena kommunikation samt natur, teknik och samhälle?

Därutöver ska granskningen på en övergripande nivå försöka finna tänkbara förklaringar till hur olika förutsättningar kan påverka undervisningen i fritidshemmet.

Granskningen genomförs i 24 fritidshem. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. Granskningen av fritidshemmet vid Jenningskolan i Robertsfors kommun ingår i denna granskning.

Skolinspektionen besökte Jenningskolans fritidshem den 28 februari och den 1 mars 2017. Besöket genomfördes av Lena Johansson och Robert Östberg. Vid besöket genomförde Skolinspektionen intervjuer med rektorn, personal och elever samt gjorde observationer av verksamheten. Därutöver har Skolinspektionen tagit del av verksamhetens dokumenterade planeringar och kvalitetsarbete.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

I detta beslut ges en beskrivning av de utvecklingsområden som framstår som mest centrala. I beslutet redovisar Skolinspektionen även sina iakttagelser, analyser och bedömningar.

Bakgrundsuppgifter om fritidshemmet vid Jenningskolan

Jenningskolan fritidshem är det största av de fem kommunala fritidshemmen i Robertsfors kommun och omfattar totalt 91 inskrivna elever i åldrarna 6–9 år. Verksamheten är organiserad i två åldersblandade avdelningar, Mysak innefattande 48 inskrivna elever som går i förskoleklass och årskurs 1 och Miramis med 43 inskrivna elever i grundskolans årskurser 2 och 3. Vid avdelningen Miramis bedrivs undervisning före och efter skoldagen. Undervisningen i förskoleklass är indelad i en för- och en eftermiddagsgrupp vilket innebär att fritidshemsverksamhet vid Mysak bedrivs under hela dagen.

Fritidshemmet leds av rektorn för Jenningskolan. Verksamheten är bemannad med en förskollärare och en fritidspedagog per avdelning samt med barnskötare och personal utan pedagogisk högskoleutbildning. Andelen årsarbetare¹ med pedagogisk högskoleutbildning är 38,5 procent, vilket enligt Skolverkets nationella statistik avseende år 2016 är något lägre jämfört med motsvarande andel för riket (42 procent). Enligt samma jämförande statistik har Jenningskolan en förhållandevis hög personaltäthet, med 12 inskrivna elever per årsarbetare jämfört med 22 elever per årsarbetare i samtliga kommuner.

Sammanfattande bedömning

Skolinspektionen bedömer att den granskade undervisningen i många avseenden ger eleverna förutsättningar att på olika sätt utveckla sin förmåga att kommunicera samt att den bidrar till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle. Eleverna ges också stora möjligheter att välja mellan olika aktiviteter utifrån sina intressen och behov.

Inom kunskapsområdet språk och kommunikation ges eleverna exempelvis möjlighet att kommunicera på olika sätt i lek och skapande aktiviteter och får även till viss del möta olika texter och en lärmiljö som inbjuder till läsning. Av utredningen framgår dock att undervisningen kan utvecklas så att eleverna i

¹ Med årsarbetare menas anställda som arbetar med elever omräknat till årsarbetare med hjälp av tjänstgöringsgraden.

högre grad uppmuntras till läsning och så att elever med annat modersmål än svenska ges möjlighet att utveckla sitt modersmål. Även tillgången till, och användningen av, digitala verktyg kan också förbättras för att ge eleverna förutsättningar att utveckla sina kommunikativa förmågor.

Inom området natur, teknik och samhälle ges eleverna till exempel möjlighet att använda sig av naturen och olika typer av lekmaterial för byggande och konstruktion och får möta ett innehåll i verksamheten som handlar om normer, regler och demokratiska värderingar. Undervisningen behöver dock utvecklas så att den ger eleverna möjlighet att möta ett innehåll i verksamheten som handlar om hållbar utveckling, och i delar av fritidshemsverksamheten behöver eleverna i större utsträckning ges möjlighet att utforska företeelser och samband i omvärlden och närsamhället.

Granskningen visar att undervisningen inom områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle till vissa delar skiljer sig åt mellan de båda avdelningarna. Detta medför att undervisningen i olika grad främjar elevernas förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften samt utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle. Undervisningen vid fritidshemmet behöver därmed utvecklas så att all personal både genom planerade aktiviteter och i elevernas spontana aktiviteter skapar lärandesituationer med syfte att fördjupa elevernas förmågor att utforska och reflektera och kommunicera.

För att i högre grad kunna bidra till en likvärdig utbildning och komplettera skolan behöver rektorn och fritidshemmets personal i större utsträckning utgå från läroplanens syfte och centrala innehåll avseende språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle vid planering och genomförande av verksamheten. Detta för att säkerställa att undervisningen ger eleverna möjlighet att möta alla delar av det centrala innehållet. Rektorn behöver därmed i större utsträckning se till att genomförandet av undervisningen utgår från syftet med fritidshemmet. Verksamheten bedrivs med en förhållandevis låg andel högskoleutbildad personal. Rektorn behöver se till att all personal i fritidshemmet ges den kompetensutveckling som krävs för att i det situationsstyrda arbetet uppmuntra och utmana eleverna på ett sätt som stimulerar dem att utveckla de förmågor som verksamheten syftar till. Vidare behöver rektorn även se till att uppföljning och utvärdering av verksamheten i fritidshemmet, samt dokumentation av detta, sker utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll, däribland de kunskapsområden som behandlar språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Skolinspektionen bedömer avslutningsvis att fritidshemmet har goda förutsättningar för att kunna utveckla undervisningen inom språk och kommunikation respektive natur, teknik och samhälle. Detta genom att mellan personal och avdelningar lyfta och sprida goda exempel både vad gäller planerade aktiviteter och situationsstyrd undervisning.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att höja verksamhetens kvalitet inom de granskade områdena bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande områden.

- Undervisningen behöver utvecklas så att hela personalgruppen skapar lärandesituationer där eleverna uppmuntras och utmanas att utveckla sin förmåga att kommunicera respektive utforska och beskriva företeelser inom natur, teknik och samhälle.
- Undervisningen behöver i högre grad ge eleverna möjligheter att utforska företeelser i samhället, samt hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling.
- Rektorn behöver se till att all personal ges den ledning och kompetensutveckling som krävs så att undervisningen genomförs på ett sätt som kontinuerligt uppmuntrar och utmanar eleverna att utveckla sina förmågor. Rektorn behöver även se till att verksamheten planeras, utvärderas och dokumenteras utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll avseende språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Bedömningsområden

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften.

Av läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11, fortsättningsvis läroplanen) framgår att undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. Dessutom ska undervisningen sträva efter att på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom lek och olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära

och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. Vidare framgår att undervisningen ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet språk och kommunikation:

- Samtala, lyssna, ställa frågor samt framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden, till exempel etiska frågor och vardagliga händelser.
- Samtala om olika typer av texter.
- Digitala verktyg och medier för kommunikation.
- Säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang.
- Ord och begrepp som uttrycker behov, känslor, kunskaper och åsikter. Hur ord och yttranden kan uppfattas av och påverka en själv och andra.

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att undervisningen i fritidshemmet i viss utsträckning ger eleverna möjligheter att på olika sätt utveckla sina förmågor att kommunicera. Genom undervisningen ges eleverna exempelvis möjlighet att samtala, lyssna och ställa frågor samt kommunicera genom olika estetiska uttrycksformer. Eleverna får även i viss utsträckning möta olika typer av texter och en lärmiljö som uppmuntrar till läsning.

Undervisningen kan dock utvecklas så att personalen skapar en miljö som än mer uppmuntrar elever till läsning. Undervisningen behöver även i högre grad ge elever med annat modersmål än svenska möjlighet att på olika sätt och med olika lärverktyg utveckla sitt modersmål. Vidare kan elevernas möjlighet att utveckla sina kommunikativa förmågor förbättras genom att de i högre grad får möta ett innehåll som handlar om användning av digitala verktyg och medier för kommunikation samt ansvarsfull kommunikation i digitala sammanhang.

Undervisningen vid delar av fritidshemmet kan även utvecklas så att all personal i högre utsträckning tar tillvara elevernas lek i syfte att uppmuntra och stimulera eleverna att utveckla sin förmåga att kommunicera i olika sammanhang och för olika syften. Undervisningen ska enligt syftet med verksamheten utgå från elevernas behov, intressen och erfarenheter men ska även genom situationsstyrd undervisning väcka elevernas nyfikenhet och kontinuerligt utmana dem ytterligare. Skolinspektionen bedömer att fritidshemmet genom att lyfta och sprida goda exempel mellan personal och avdelningar har goda förutsättningar att utveckla den situationsstyrda undervisningen avseende elevernas kommunikationsförmåga.

Underlag för bedömning

Rektor och personal uppger att det i undervisningen läggs stor vikt vid ett aktivt värdegrundsarbete. De beskriver hur eleverna därigenom ges möjlighet att interagera med personal och med varandra och därigenom bland annat utveckla sin förmåga att skapa och upprätthålla goda relationer. Lärarna uppger dock att det skiljer sig åt mellan avdelningarna i vilken mån eleverna ges möjlighet att kommunicera med varandra i grupp. Vid en avdelning genomförs planerade samlingar för olika syften, exempelvis inför olika aktiviteter och i form av pojk- och flickgrupper. Personalen beskriver att eleverna då ges möjlighet att träna sin förmåga att lyssna och framföra åsikter. Observationer visar också flera exempel på att personalen vid denna avdelning genomför samlingar där eleverna i större grupp får lyssna samt framföra och utveckla sina idéer och tankar för varandra. Observationerna visar även att personalen under samlingarna ger eleverna möjlighet att reflektera runt för dem nya ord och begrepp, exempelvis "lagrar", "skogens konung" och att hanar "leker", samt förklarar dessa begrepp genom exempel från elevernas egen vardag. Personalen vid denna avdelning uppger sig även delta i elevernas lek. Både personal och elever tillhörande den andra avdelningen beskriver att de inte arbetar med samlingar på motsvarande sätt. Enligt rektorns uppgifter samlar personalen här varje dag eleverna i respektive grupp för att lyfta aktuella saker och händelser som ska ske eller har skett. Eleverna uppger att de prickas av när de kommer till fritidshemmet och de därefter själva bestämmer vad de ska sysselsätta sig med och personalen uppger att eleverna leker mer fritt. Personalen beskriver att eleverna kommunicerar med varandra när de leker och att vuxna finns till hands om eleverna vill fråga om något samt för att hantera eventuella konflikter mellan elever. Eleverna beskriver att det är få personal vid denna avdelning som leker med dem, och personalen här lyfter vikten av att eleverna behöver ges utrymme att leka fritt utan styrning eller deltagande av personal. Observationer visar även ett antal exempel på att personalen inte aktivt interagerar med eleverna i de aktiviteter som sker.

Både elever och personal uppger att personal ibland läser för elever. Vid en avdelning sker det vid fruktstunder och personalen förklarar då ord och begrepp samt återkopplar till vad som lästs tidigare. I övrigt sker det vanligtvis inte utifrån personalens initiativ utan om elever uttrycker önskemål om det, och fler elever då kan ansluta. Eleverna berättar att personalen då även kan förklara ord som de tycker är svåra att förstå. Rektorn uppger att elever tillsammans med personal regelbundet och vid behov besöker skolbiblioteket för att låna böcker till fritidshemsavdelningen och att eleverna under "fritidstid" har tillgång till både skolbiblioteket och de böcker som finns vid respektive

avdelning. Personal och elever uppger att eleverna ges möjlighet till egen läsning i fack- och skönlitterära böcker samt serietidningar. Observationer visar också att litteraturen finns lättillgänglig för eleverna i bokställ, samt att soffor finns i olika rum där eleverna har möjlighet att sitta och läsa. Både elever och personal uppger dock att personalen inte aktivt uppmuntrar eleverna till egen läsning och inte aktivt ser till att eleverna ges möjlighet att läsa i lugn och ro. Enligt eleverna är det få elever som brukar läsa, och de efterlyser mer spännande böcker. I intervjuer med lärare och elever samt i observationer framgår vidare att det saknas litteratur på andra språk än svenska. Lärarna och rektorn beskriver också att fritidshemmet saknar ett medvetet arbete för att elever med annat modersmål än svenska ska ges möjlighet använda sitt modersmål. Enligt rektorns uppgifter kan dock personalen när det passar, exempelvis under en samling, uppmuntra elever med annat modersmål att benämna djur och fraser eller räkna på sitt modersmål.

Enligt både personal och elever finns utrymmen och material som möjliggör för elever att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. Eleverna ges exempelvis möjlighet att pyssla, måla, spela teater, bygga med olika typer av material. Det finns ytor för danslek till musik såsom "Mini-mello". Elevernas kreationer, så som tavlor, hängs upp på fritidshemmets väggar och de ges möjlighet att framföra sina danser.

Både elever och personal uppger att elever kan använda datorer i fritidshemmet inom ramen för "läxhjälp", men beskriver i övrigt tillgången till digitala verktyg som mycket begränsad. Eleverna berättar att de har datorer i skolan men att de inte får ta med dem till fritidshemmet, vilket de tycker är ett problem. Lärarna vid en avdelning uppger att det nu saknas digital utrustning men att det funnits en surfplatta som de tog bort. Detta för att den var så populär bland eleverna att personalen upplevde att det invercade negativt på övriga aktiviteter. Personalen vid den andra avdelningen uppger att de vid vissa tillfällen använder en surfplatta för att exempelvis visa en bild på ett djur de berättar om. Det finns även en dator med program för att skriva och rita, men datorns kapacitet är för låg för att ladda ner program. Enligt personalen kan eleverna ibland söka information på internet tillsammans med en personal. Enligt eleverna använder de datorn för att, utan personalens medverkan, spela spel som exempelvis bilspel. Observationerna visar också exempel på att elever utan personalens deltagande använder dator för att spela ett egenvalt bilspel. Enligt både elever och personal är säkerhet runt digital kommunikation inte heller något de i någon större omfattning diskuterat i fritidshemmet. Enligt personalen kan det dock hända att det kommer upp till diskussion utifrån att elever exempelvis säger att de sett barnförbjudna filmer eller har för avsikt att

”lägga upp något” på sociala medier. Rektorn uppger att det finns viss tillgång till digital utrustning såsom projektorkanon, dator, digital fotoram och surfplattor, men att personalen saknar utbildning i att använda digitala verktyg tillsammans med yngre elever och att eleverna i dagsläget inte får möta ett innehåll i undervisningen som handlar om exempelvis sociala medier.

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle

Av läroplanen framgår att undervisningen ska bidra till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle genom att ge dem möjligheter att utforska, ställa frågor kring och samtala om företeelser och samband i omvärlden. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att använda matematik för att beskriva omvärlden och lösa vardagliga problem. Vidare ska undervisningen ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om hur de olika val som människor gör kan bidra till en hållbar utveckling. Genom att eleverna får vistas i natur och samhälle ska undervisningen också stärka deras möjligheter att ta del av ett aktivt förenings-, kultur- och friluftsliv i närmiljön. Vidare framgår att undervisningen bl.a. ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet natur och samhälle:

- Olika sätt att utforska företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, till exempel genom samtal, studiebesök och digitala medier. Hur företeelser och samband kan beskrivas, till exempel med ord och bilder.
- Matematik som redskap för att beskriva vardagliga företeelser och för att lösa vardagliga problem.
- Bygga och konstruktion med hjälp av olika material, redskap och tekniker.
- Normer och regler i elevernas vardag, till exempel i lekar och spel, och varför regler kan behövas.
- Etnicitet, könsroller, kroppsideal och konsumtion samt kritisk granskning av hur dessa företeelser framställs i medier och populärkultur.
- Barnets rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att undervisningen i delar av fritidshemmet i hög utsträckning ger eleverna möjligheter att på olika sätt utveckla sina förmågor att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle. Både genom planerade aktiviteter så som studiebesök och genom att aktivt fånga upp och vidareutveckla elevernas tankar kopplade till djur- och naturliv samt olika samhällsfenomen.

Undervisningen kan exempelvis utvecklas så att eleverna i högre utsträckning får möta ett innehåll som handlar om hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling. Vid delar av fritidshemmets verksamhet kan eleverna också i högre utsträckning få möta ett innehåll som ger dem möjlighet att utforska företeelser i samhället och ett innehåll som handlar om hur gemensamma beslut kan fattas.

Vid delar av fritidshemmet kan undervisningen även utvecklas så att personalen i högre grad stimulerar eleverna och ger dem möjlighet att utveckla sin förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband. Både genom planerad undervisning och genom att ta till vara elevernas spontana aktiviteter kan personalen i högre utsträckning skapa lärandesituationer genom att ställa följdfrågor, låta eleverna dra slutsatser och reflektera över olika företeelser.

Underlag för bedömning

Rektorn beskriver att fritidshemmet har goda förutsättningar att arbeta med natur och samhälle eftersom det är centralt beläget och samtidigt i direkt anslutning till skog. Observationerna visar också på att fritidshemmets lokaler är anpassade till verksamheten och erbjuder både utrymmen och olika slags material för byggande och konstruktion.

Personalen uppger sig ofta prata med eleverna om exempelvis djur och om allemansrätten och ger exempel på undervisningssituationer där de använt sig av naturen. Eleverna har exempelvis fått plantera blommor, upptäcka vilka svampar som finns samt samla insekter och titta på dem med förstoringsglas. Enligt rektorns och personalens uppgifter används exempelvis djurplanscher och förstoringsburkar för att eleverna tillsammans med personalen ska försöka artbestämma de småkryp som eleverna hittat. Eleverna uppger att personalen i fritidshemmet sällan pratar om djur eller natur. Vid en avdelning ger de dock exempel på att de fått leta höstspår och svampar som personalen berättat om. De ger även exempel på att de genomfört en tipsrunda med frågor kopplade till djur och natur, men berättar att de sällan pratat om sådant tidigare.

Personalen berättar vidare att eleverna i fritidshemmet ofta vistas utomhus. Enligt personalens uppgifter finns det alltid personal som exempelvis spelar bandy, fotboll, kubb, hoppar rep och leker med eleverna utomhus. Personalen uppger att eleverna när de är utomhus exempelvis bygger kojor i skogen eller har vattenlekar. Enligt rektorns och personalens uppgifter ges eleverna exempelvis möjlighet till byggande och konstruktion i "snicken", där personalen arbetar tillsammans med eleverna och för in begrepp kring mått. Genom frågor och tips stöttar de då även eleverna i planering av de som ska byggas.

2017-05-02

Dnr 40-2016:207

11 (15)

Enligt personalens uppgifter spelar de även spel tillsammans med eleverna när de är inomhus samt försöker ha uppsikt över dem under fri lek för att kunna stötta upp när det behövs. Personalen och eleverna uppger att eleverna ges möjlighet till byggande med pärlplattor och byggklossar i plast och trä. Observationer visar även att eleverna ges tillgång till exempelvis lera och en tågbana. Enligt rektorn är det ofta elever som initierar aktiviteterna, och att personalen utifrån dessa anpassar verksamheten. Eleverna vid en avdelning berättar att personalen vid pysselstunder först kan visa hur man kan göra, och att eleverna därefter ges möjlighet att skapa själva. De beskriver även att personalen kan komma med utvecklande idéer när de bygger, och personalen berättar att eleverna exempelvis kan delta i konstruktion med trästavar. Vid den andra avdelningen beskriver både elever och personal att eleverna ges stort utrymme att utan personalens medverkan bygga och konstruera. Observationer visar också exempel där personalen i låg utsträckning interagerar med eleverna i deras byggande med lego och byggmaterial i plast.

Både rektorn och personalen beskriver vidare att eleverna genom ett aktivt värdegrundsarbete i fritidshemmet ges möjlighet att prata om demokratiska värderingar, normer, regler och hur konflikter kan hanteras. Vid en avdelning sker det exempelvis i samband med planerade samlingar och i pojk- och flickgrupper. Vid denna avdelning uppger elever och personal att det finns en låda i korridoren där eleverna kan lägga ner förslag till både regler och aktiviteter som personalen sedan sammanställer och tar upp till diskussion med eleverna. Personal och elever vid den andra avdelningen beskriver att samtal kopplade till värdegrund i huvudsak sker i anslutning till de lekar och spel som eleverna sysselsätter sig med. Enligt rektorns uppgift förs samtal om värdegrundsfrågor även vid samlingar. Vid denna avdelning beskriver eleverna att personalen pratar med dem när konflikter uppstår, men att det är personalen som bestämmer reglerna utan elevernas delaktighet. Observationerna visar flera exempel där personalen inte interagerar aktivt med eleverna i de aktiviteter som genomförs, både i utevistelse och när eleverna i innemiljön exempelvis leker familj.

Samtliga intervjuade elever uttrycker att studiebesök sker för sällan och efterlyser fler. Både personalen och eleverna beskriver dock att det skiljer sig åt mellan avdelningarna i vilken utsträckning eleverna ges möjlighet att genomföra studiebesök och få besök i syfte att utforska och orientera sig i närsamhället. Vid en avdelning genomförs besök vid exempelvis brandkåren och en idrotts-hall. Denna avdelning har även haft besök av exempelvis en äldre person samt en kvinna från Afghanistan som berättat om sitt land och bjudit eleverna på olika maträtter. Eleverna vid denna avdelning ger även exempel att personalen

i samling lyft samhällsfrågor till diskussion med eleverna, såsom Amerikas presidentval. Observationerna visar exempel där personal utifrån en diskussion mellan två elever om var Holland ligger utmanar dem att försöka hitta landet på en världskarta, samtidigt som eleverna får lära sig att landet egentligen heter Nederländerna. Situationen utmynnar i att eleverna engagerat söker sig fram på världskartan, och får upptäcka och benämna ett flertal länder och huvudstäder, samt ta del av personalens kunskap om ländernas historia.

Vid den andra avdelningen uppger elever att de inte haft några besök och att det endast genomförts utflykt till fotbollsplanen bredvid fritidshemmet. Personalen vid denna avdelning uppger att de inte gjort studiebesök annat än att elever ges möjlighet till simning, men att de haft besök av en äldre kvinna som berättat om hur det var när hon var liten.

Rektorn uppger sig inte veta om eleverna får möta ett innehåll i undervisningen som handlar om hållbar utveckling, eftersom det inte framgår av de planeringar som rektor tagit del av eller av de kvalitetsredovisningar som personalen lämnat till rektorn. I intervjuer med personal beskriver de att undervisningen inte planeras eller genomförs på ett medvetet sätt för att eleverna ska få möta ett innehåll som handlar om hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling och att eleverna heller inte i någon högre utsträckning får möta detta innehåll i undervisningen. Personalen vill tillägga att de pratar med eleverna om vikten av att inte slösa med material när de exempelvis ritar och pysslar. De brukar även uppmuntra föräldrar att komma med pysselmateriel som toarullar, kartonger för att de ska kunna återvinnas när eleverna pysslar och skapar. Vidare brukar de när det ges tillfälle berätta för eleverna var papper och kartong kommer ifrån och hur man kan återvända material på olika sätt. Eleverna ger exempel på hur de i förskolan fick samla skräp och prata om hur man tar hand om naturen men uppger att de inte pratat om eller arbetat med sådant i fritidshemmet.

Rektorns styrning och ledning av undervisningen med inriktning mot områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Av 4 kap. 3 § skollagen (2010:800) framgår att varje huvudman systematiskt och kontinuerligt ska planera, följa upp och utveckla utbildningen. Av 4 kap. 4 § skollagen framgår bl.a. att detta arbete även ska genomföras på skolenhetsnivå samt att rektorn är ansvarig för att kvalitetsarbetet genomförs.

Av Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem framgår att rektorn bör se till att fritidshemmets utvecklingsområden identifieras och synliggörs i det systematiska kvalitetsarbetet. Rektorn bör vidare organisera verksamheten så att personalen i fritidshemmet ges utrymme att planera, följa upp och utveckla utbildningen samt organisera verksam-

heten så att den stödjer samarbetsformer och erfarenhetsutbyten mellan personalen i fritidshemmet, förskoleklassen och skolan. Vidare framgår att rektorn bör anpassa gruppstorlek, personaltäthet och grupp sammansättning och då väga in faktorer såsom: elevernas ålder, personalens kompetens, lokalernas och utemiljöns utformning, elever med annat modersmål än svenska, elever i behov av särskilt stöd, kontinuitet i elev- och personalgruppen samt elevernas närvaro tider. Rektorn bör vidare utforma kompetensutvecklingsinsatser för personalen i fritidshemmet utifrån en kontinuerlig kartläggning och analys av verksamhetens behov.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att rektorn har en god kännedom om fritidshemmets kvalitet och utvecklingsbehov men att rektorns ledning och styrning av fritidshemmets undervisning behöver utvecklas. Rektorn behöver leda arbetet med att planera, följa upp och utveckla utbildningen i fritidshemmet inom områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle. Rektorn behöver även se till att detta kvalitetsarbete dokumenteras. Vidare behöver rektorn se till att all personal ges den kompetensutveckling som krävs för att genomförandet av undervisningen sker utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll avseende dessa områden.

Att bedriva verksamheten utifrån elevernas visade intressen ligger i linje med fritidshemmets syfte. Planeringen och genomförandet av verksamheten behöver dock ta sin utgångspunkt även i övriga delar av läroplanens syftestext. Detta för att säkerställa att eleverna genom valda aktiviteter stimuleras att utveckla de förmågor som fritidshemsverksamheten syftar till. På samma sätt behöver planeringen och genomförandet av verksamheten utgå från det centrala innehåll för fritidshem som anges i läroplanen. Detta för att säkerställa att eleverna får möta alla delar inom kunskapsområdena språk och kommunikation samt natur och samhälle. Även uppföljning och utvärdering av verksamheten behöver ske utifrån hur eleverna getts möjlighet att utveckla sina förmågor genom det centrala innehållet avseende kunskapsområdena språk och kommunikation samt natur och samhälle.

Underlag för bedömning

Rektorn uppger att verksamheten är organiserad så att behörig personal ska finnas vid varje avdelning. På grund av sjukskrivningar, och därigenom en hög andel vikarier, planeras dock för närvarande en större del av verksamheten vid ena avdelningen av personal utan högskoleutbildning. Personalen ges varje vecka planeringstid i form av arbetsplatsträff (en timme), planering och uppföljning (en timme) och egen planering (en timme). Därutöver ges förskollärare och fritidspedagoger ytterligare två timmar i pedagogisk utvecklingstid. Rektorn uppger sig även ha fattat beslut om förändringar av planeringstiden så att

personalen i fritidshemmet från och med hösten 2017 ges förutsättningar till samarbete och erfarenhetsutbyte med förskoleklass och skola. Detta genom att fritidshemmets två arbetslag kommer att integreras i skolans arbetslag.

Rektorn och personalen beskriver att planeringen av fritidshemsverksamheten i första hand sker utifrån elevernas visade intressen och behov, och att de inte systematiskt planerar aktiviteter med utgångspunkt i syfte och centralt innehåll avseende språk och kommunikation respektive natur och samhälle. Personalen uppger även att de saknar pedagogisk ledning i detta arbete.

Rektorn uppger sig inte följa upp fritidshemmets arbete specifikt utifrån fritidshemmets syfte eller centralt innehåll avseende kunskapsområdena språk och kommunikation samt natur och samhälle utifrån den mall för systematiskt kvalitetsarbete som idag används. Personalen beskriver att deras utvärdering av verksamheten ofta sker individuellt genom att genomförda aktiviteter prickas av mot centralt innehåll i läroplanen först efter att aktiviteten genomförts. Både rektorn och personalen beskriver även att dokumentationen vid uppföljning och utvärdering av verksamheten tenderar att handla om i vilken mån aktiviteterna genomförts, ofta utan att sättas i relation till fritidshemmets syfte och centrala innehåll enligt läroplanen. Detta visar sig även i det dokumenterade kvalitetsarbete som Skolinspektionen tagit del av. Rektorn och personalen berättar att en ny mall för dokumentation av kvalitetsarbetet är under implementering och att innehållet i denna är strukturerat efter de övergripande målen i läroplanens andra kapitel. De uppger att diskussioner dock inte hunnit föras om hur utvärdering av fritidshemmets syfte och centrala innehåll ska redovisas i denna mall.

Rektorn ger exempel på att kompetensutvecklingsinsatser genomförs för fritidshemspersonalen utifrån identifierade behov, exempelvis runt värdegrund, barn i behov av särskilt stöd och genusfrågor. Det har i viss mån även genomförts insatser för att höja personalens insikter om fritidshemmets uppdrag. Bland annat har behörig personal i fritidshemmet under hösten 2016 deltagit vid två utbildningstillfällen avseende det nya kapitlet för fritidshem i läroplanen. Både rektorn och personalen uppger det dock vara en stor utmaning att fritidshemsverksamheten bedrivs med en hög andel personal som saknar högskoleutbildning och dessutom ofta med korttidsvikarier. Personalen uppger att delar av personalstyrkan aldrig har läst läroplanen och beskriver hur bristande insikter i fritidshemmets uppdrag påverkar genomförandet av undervisningen negativt. Rektorn uppger sig löpande ställa utmanande frågor till personalen i syfte att skapa reflektionstillfällen runt uppdraget. Vid ett tillfälle i månaden försöker rektorn närvara under personalens gemensamma mötestid, men be-

2017-05-02

Dnr 40-2016:207

15 (15)

skriver att det då förs diskussioner om praktiska frågor snarare än pedagogiska. Personalen beskriver den gemensamma mötestiden som otillräcklig för att tillsammans hinna reflektera över verksamheten utifrån uppdraget. De beskriver även rektorn som otillgänglig och upplever att de saknar pedagogisk vägledning i arbetet med att planera och följa upp verksamheten i förhållande till fritidshemmets syfte och centrala innehåll avseende de granskade kunskapsområdena.

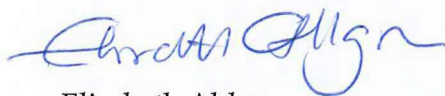
Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2 november 2017 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena.

Redogörelsen skickas via e-post, till skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se, eller per post till, Skolinspektionen, Box 3177, 903 04 Umeå. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400-2016:207) i de handlingar som sänds in.

I ärendets slutliga handläggning har utredare Robert Östberg deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Elisabeth Ahlgren
Enhetschef

Lena Johansson
Föredragande

Bilaga

Författningsstöd m.m.

Bilaga: Författningsstöd m.m.

Skollagen (2010:800)

Allmänna bestämmelser för skolväsendet som även omfattar fritidshemmet (1-5 kap.).

1 kap. Inledande bestämmelser

- Skolväsendet (1 §)
- Definitioner (3 §)
- Syftet med utbildningen (4 §)
- Utformningen av utbildningen (5-7 §§)
- Lika tillgång till utbildning (8 §)
- Likvärdig utbildning (9 §)
- Särskild hänsyn till barns bästa (10 §)
- Läroplan (11 §)

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

- Ledningen av utbildningen (9 och 10 §§)
- Lärare och förskollärare (13 och 14 §§)
- Kompetensutveckling (34 §)
- Lokaler och utrustning (35 §)

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen

- Om inte något annat anges gäller bestämmelserna i kapitlet också fritidshemmet (2 §)
- Barnens och elevernas lärande och personliga utveckling (3 §)

4 kap. Kvalitet och inflytande

- Systematiskt kvalitetsarbete enhetsnivå (4 §)
- Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet (5 §)
- Dokumentation (6 §)
- Allmänt om barnens och elevernas inflytande (9 §)

5 kap. Trygghet och studiero

- Bestämmelserna i 1-6 och 22-24 §§ gäller också för fritidshemmet (2 §)
- Arbetsmiljö (3 och 4 §§)

14 kap. Särskilda bestämmelser för fritidshemmet

- Utbildningens syfte (2 §)
- Erbjudande av utbildning (3 och 4 §§)
- Omfattning (5-8 §§)
- Elevgrupperna och miljön (9 §)

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)

1 kap. Skolans värdegrund och uppdrag

2 kap. Övergripande mål och riktlinjer

- Kunskaper (2.2)
- Ansvar och inflytande (2.3)
- Skolan och omvärlden (2.6)
- Rektors ansvar (2.8)

4 kap. Fritidshemmet

- Fritidshemmets syfte och centrala innehåll
- Centralt innehåll: Språk och kommunikation
- Centralt innehåll: Natur och samhälle

Skolverkets allmänna råd med kommentarer

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem

- Rektorns pedagogiska ledarskap (4)
- Lärande i fritidshemmet (5)

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) med kommentarer: Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet

- Att styra och leda kvalitetsarbetet (1)
- Att dokumentera kvalitetsarbetet (2)
- Att följa upp resultat och måluppfyllelse (3)
- Att analysera och bedöma utvecklingsbehoven (4)